

■ مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز در مصاف با دو استاندارد

کمال ابراهیمی | شفیق حبیبی | علی کلبخانی

■ چکیده

هدف این تحقیق، ارزیابی وضعیت مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز با توجه به معیارهای دو استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و ای.سی.آر.ال. است. داده‌های این تحقیق با استفاده از چک‌لیست از کتابخانه‌ها و آموزش کل دانشگاه و دانشکده‌ها گردآوری شده است و در نرم‌افزار اکسل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که کل کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز شامل ۸۵۰۴۶ مدرک است که ۹ درصد استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و ۵ درصد استاندارد ای.سی.آر.ال. را شامل می‌شود. همچنین دانشگاه دارای ۱۳۰۰ مجله چاپی فارسی و لاتین اشتراکی و غیراشتراکی بوده که این میزان ۳۵ درصد استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران می‌باشد و با احتساب مجلات الکترونیکی اشتراکی حدود ۳۸۰۰ مجله را در برمی‌گرفت که ۱۰۲ درصد استاندارد را شامل می‌شود.

کلیدواژه‌ها

ارزیابی مجموعه کتابخانه؛ استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران؛ استاندارد ای.سی.آر.ال.

مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز در مصاف با دواستنادارد

کمال ابراهیمی^۱ | شفیع حبیبی^۲ | علی کلبخانی^۳

دریافت: ۱۳۸۸/۹/۲۹ پذیرش: ۱۳۸۹/۳/۱۹

مقدمه

رشد روزافزون علوم و انتشارات در جهان امروز، نقش کتابخانه‌ها را بسیار مهم‌تر از گذشته کرده است و کتابخانه‌ها، برای هماهنگ شدن با تحولات جدید، ملزم به پیاده‌سازی زیرساخت‌های لازم در این زمینه شده‌اند. از سوی دیگر، بررسی وضعیت کتابخانه‌ها عامل مؤثری در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پژوهشی، برای همگام شدن با تحولات رشد فناوری اطلاعات است، و در این زمینه مقایسه با استانداردهای موجود و معرفی شده، به معیاری قابل قبول بدل شده است. امروزه، توجه به مسائل بنیادینی چون ارزیابی وضعیت کتابخانه‌ها می‌تواند مشکل گشای بسیاری از نابسامانی‌های موجود باشد. به عبارت دیگر، برای هرگونه برنامه‌ریزی در کتابخانه‌ها و تعیین نقش آن در آموزش و پژوهش، ابتدا باید، عوامل زیرساختی و جنبه‌های مختلف آن را شناسایی، طراحی، و پیاده‌سازی کرد؛ سپس آنها را مورد ارزیابی قرار داد تا سطح زیرساخت پیاده شده مشخص شود و بر این اساس در زمینه اهداف و وظایف برنامه‌ریزی نمود. با بررسی متون منتشر شده در زمینه استانداردهای کتابخانه‌ای می‌توان به این نتیجه رسید که استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی (ای.سی.آر.ال.)^۴ از جمله استانداردهای معتبری است که در ارزیابی وضعیت کتابخانه‌ها در جهان مورد استفاده قرار گرفته است (ای.سی.آر.ال، ۱۹۹۷) و دارای زمینه‌های مختلفی است که تمام جنبه‌های فعالیت‌های کتابداری را مدنظر قرار می‌دهد (آ.آ.آ، ۲۰۰۳). همچنین، استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، که با گرت‌برداری از استاندارد مذکور با توجه

۱. دانشجوی دکتری مدیریت اطلاعات

بهداشتی - درمانی ایران

ebrahimi.kamal@gmail.com

۲. عضو هیئت علمی گروه کتابداری و

اطلاعرسانی دانشگاه علوم پزشکی تبریز

۳. کارشناس کتابداری و اطلاع‌رسانی

۴. Association of College and

Research Libraries (ACRL)

به وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی ایران به نگارش در آمده است، برای بررسی وضعیت کتابخانه‌های ایران مناسب است (تعاونی، ۱۳۸۱).

اهمیت مطالعه وضعیت کتابخانه‌ها در جهان امروز به حدی است که تحقیقات متعدد و متنوعی در این زمینه در جهان و ایران صورت گرفته است. مطالعه متون نشان می‌دهد که ارزشیابی کتابخانه‌ها از دهه ۱۹۶۰ به عنوان ابزار تصمیم‌گیری برای رشد وضعیت کتابخانه‌ها آغاز و در حال حاضر ارزیابی عملکرد یکی از وجوه مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به‌شمار می‌آید (لینچ، ۱۳۷۶؛ رئیسی و ابراهیمی، ۱۳۸۶). از مهم‌ترین این موارد می‌توان به تحقیقاتی که در زمینه ارزیابی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا انجام شده است اشاره کرد. این تحقیقات به‌طور مداوم از سال ۱۹۶۶ در حال اجراست و دامنه آن علاوه بر کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های عمومی، و مدارس را هم دربرمی‌گیرد (اسمیت، ۲۰۰۷). همچنین، با وجود ظهور منابع الکترونیکی، هنوز منابع چاپی اهمیت خود را حفظ کرده‌اند و مشکلات منابع پیوسته، که مهم‌ترین آن عدم مالکیت منابع پیوسته است، مشکلات جدیدی را پیش‌روی کتابخانه‌ها و خدمات آن قرار داده که خود نیازمند مبحثی جداگانه است. به هر حال، این تحقیق، از بین استانداردهای مختلف، قصد دارد به ارزیابی استاندارد مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز بپردازد. برای درک اهمیت عامل مجموعه، در ارزیابی وضعیت کتابخانه‌ها، همین بس که اکثر مطالعات انجام شده در کشورهای پیشرفته در زمینه ارزیابی کتابخانه‌ها بر بررسی وضعیت مجموعه آنها تأکید داشته‌اند (گاردنر، ۱۳۷۹) و در ایران نیز مطالعه تحقیقات این مطلب را تأیید می‌کند. نقش مجموعه کتابخانه، در پیشبرد اهداف و فعالیت‌های علمی و پژوهشی دانشگاه‌ها، غیر قابل انکار است. مجموعه کتابخانه، به‌عنوان عامل مهم موفقیت کتابخانه عمل می‌نماید (رزمجویان، ۱۳۸۵).

دانشگاه علوم پزشکی تبریز، از نظر قدمت و تعداد دانشجویان و اعضای هیئت علمی، یکی از دانشگاه‌های برتر علوم پزشکی کشور است. این دانشگاه ۱۶ رشته کارشناسی، ۱۹ رشته کارشناسی ارشد، ۴۰ رشته دکتری تخصصی، ۴۲۹۵ دانشجو، و ۵۷۲ عضو هیئت علمی دارد. با توجه به تعداد رشته‌ها و تعداد دانشجویان می‌توان حجم عظیم اطلاعاتی را که امروزه در برای رفع نیازهای اطلاعاتی این تعداد لازم است، تجسم نمود. از این رو، تحقیق حاضر در نظر دارد با بررسی موارد مربوط به وضعیت کتابخانه‌ها و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و ای.سی.آر.ال. به بیان نقاط ضعف و قوت این کتابخانه‌ها برای استفاده در تصمیم‌گیری‌های جاری و آتی بپردازد.

هدف کلی تحقیق

تعیین وضعیت مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز و مقایسه آنها با

5. Schmitt

استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و ای.سی.آر.ال.

سؤالات پژوهش

۱. وضعیت مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز در مقایسه با استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران چگونه است؟
۲. وضعیت مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز در مقایسه با استاندارد ای.سی.آر.ال. چگونه است؟

پیشینه پژوهش

بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی در آمریکا سابقه‌ای طولانی دارد. بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشکده‌های آمریکا توسط مرکز ملی آمار آموزشی با بررسی آمارهای سال‌های ۱۹۶۶ و ۱۹۶۸ شروع شد. از آن پس، در سال‌های ۱۹۶۸، ۱۹۷۱، ۱۹۷۳، ۱۹۷۵، ۱۹۷۷، ۱۹۷۹، ۱۹۸۲ و ۱۹۸۵ نیز ادامه داشته است. از سال ۱۹۸۸ بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشکده‌ای به صورت دو سال یکبار ادامه یافته است. از سال ۲۰۰۰، از وب برای گردآوری اطلاعات استفاده می‌شود. اطلاعات گردآوری شده از این آمارها، با اطلاعات سال‌های قبل مقایسه و میزان رشد و یا رکود معیارهای مورد ارزیابی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. داده‌های گردآوری شده در این تحقیقات به وسیله سازمان‌های حمایت‌کننده کتابخانه‌ها، برنامه‌های اعتبارسنجی، مدیران کتابخانه‌ها، مدیران دانشکده‌ها و انجمن‌های مختلف کتابداری مورد استفاده قرار می‌گیرد و نقش هماهنگ‌کننده فعالیت‌های کتابخانه‌ها را دارد (اسمیت، ۲۰۰۷). در ایران نیز تحقیقات متعددی در زمینه ارزیابی مجموعه کتابخانه‌ها صورت گرفته است.

بررسی وضعیت منابع ۲۸ کتابخانه وابسته به دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نشان می‌دهد که کل مواد کتابخانه‌ای آنها براساس فرمول A از استاندارد ای.سی.آر.ال. قادر است فقط پاسخگوی ۱۸ درصد از نیازهای استادان و دانشجویان باشد. این میزان در سال ۱۳۶۵، ۸ درصد ذکر شده است (منفرد، ۱۳۷۳).

ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران با استاندارد ای.سی.آر.ال. نشان می‌دهد که همه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران زیر استاندارد بوده و تفاوت بسیار فاحشی با مجموعه استاندارد مورد نیاز داشته‌اند. براساس این پژوهش، مجموعه لازم، براساس استاندارد، ۸,۴۲۰,۴۱۰ جلد بوده که نسبت به رقم ۲,۷۰۵,۰۶۲ جلد، مجموع مواد چاپی و دیداری و شنیداری موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی اختلاف زیادی دارد. مجموعه موجود در این کتابخانه‌ها بین ۸۰ درصد مجموعه لازم در کتابخانه‌های دانشگاه

تهران و ۲ درصد در کتابخانه دانشکده حسابداری و امور مالی وزارت نفت در نوسان بوده است (حقیقی، ۱۳۷۲).

بررسی کتابخانه‌های پزشکی کشور و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران نشان می‌دهد که در زمینه منابع کتابخانه‌ها، دارای ۱۱۸ کتابخانه ۱,۳۶۱,۵۶۶ جلد می‌باشد، که ۱۰ درصد استاندارد را دارا بوده‌اند. بیشترین استاندارد را، در این تحقیق، کتابخانه علوم پزشکی بیرجند با ۳۴ درصد استاندارد، دارد (آزاده، ۱۳۸۰).

ارزایی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه شهید چمران اهواز، بر اساس استاندارد ای. سی. آر. ال. و استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، نشان می‌دهد که مجموعه موجود در کتابخانه‌های دانشگاه شهید چمران اهواز ۳۹۶,۸۷۱ جلد می‌باشد، در حالی که، مجموعه مورد نیاز این دانشگاه، طبق فرمول A، ۱,۲۷۹,۹۹۵ جلد و طبق استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران ۱,۰۹۱,۲۴۱ جلد می‌باشد. این دانشگاه ۳۱ درصد استاندارد ای. سی. آر. ال. و ۳۶ درصد استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران را داراست (مرادمند، ۱۳۸۳).

یافته‌های تحقیق

دانشگاه علوم پزشکی تبریز از نظر قدمت و تعداد دانشجویان و اعضای هیئت علمی یکی از دانشگاه‌های برتر علوم پزشکی کشور است. این دانشگاه ۱۶ رشته کارشناسی، ۱۹ رشته کارشناسی ارشد، ۴۰ رشته دکتری تخصصی، ۴۲۹۵ دانشجو، و ۵۷۲ عضو هیئت علمی دارد.

مشخصات نام کتابخانه	رشته کارشناسی	رشته کارشناسی ارشد	رشته دکتری تخصصی	دانشجویان	اعضای هیئت علمی
پزشکی	۰	۱۳	۲۴	۱۶۹۷	۳۸۰
پیراپزشکی	۵	۱	۰	۵۵۲	۳۰
دندانپزشکی	۰	۱	۹	۳۹۸	۴۰
داروسازی	۰	۱	۵	۳۴۴	۴۲
بهداشت و تغذیه	۴	۱	۱	۵۶۰	۲۹
پرستاری و مامایی	۳	۲	۱	۵۰۶	۲۹
پرستاری واحد مراغه	۳	۰	۰	۱۸۲	۸
توانبخشی	۱	۰	۰	۵۶	۱۵
کل دانشگاه	۱۶	۱۹	۴۰	۴۲۹۴	۵۷۳

جدول ۱

مقاطع تحصیلی مختلف
تعداد دانشجویان
و اعضای هیئت علمی

در این قسمت، آمار مربوط به تعداد دانشجویان و اعضای هیئت علمی و تعداد رشته‌ها در مقاطع مختلف برای محاسبه میزان منابع مورد نیاز کتابخانه‌ها ارائه شده است. جدول این قسمت براساس معیارهای استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و ای.سی.آر. ال. تنظیم شده است.

در جدول ۱، تعداد رشته‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری و تعداد دانشجویان دانشکده‌ها و کل دانشگاه (کتابخانه مرکزی) و اعضای هیئت علمی ذکر شده است. یادآوری می‌شود رشته دکتری حرفه‌ای و عمومی در ردیف رشته‌های کارشناسی ارشد قرار گرفته‌اند. در جدول ۲ میزان منابع مورد نیاز بر اساس استاندارد ۴ کتابخانه‌های دانشگاهی ایران برای رشته‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری، دانشجویان و تعداد اعضای هیئت علمی ذکر شده است. مجموعه پایه بر اساس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران ۴۰ هزار مدرک انتخاب شده است. آمار کتابخانه مرکزی، مجموع آمار دانشکده‌ها محاسبه شده است و محاسبه منابع برای مقاطع مختلف کتابخانه مرکزی، بر اساس مجموع آنها در کل دانشگاه صورت گرفته است. بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران،

مشخصات نام کتابخانه	رشته کارشناسی	رشته کارشناسی ارشد	رشته دکتری	برای دانشجویان	برای هیئت علمی	مجموعه پایه	کل منابع مورد نیاز
پزشکی	۰	۳۹۰۰۰	۴۸۰۰۰۰	۲۰۳۶۴	۳۸۰۰۰	۴۰۰۰۰	۶۱۷۳۶۴
پیراپزشکی	۱۶۷۵	۳۰۰۰	۰	۶۶۲۴	۳۰۰۰	۴۰۰۰۰	۵۴۲۹۹
دندانپزشکی	۰	۳۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰	۴۷۷۶	۴۰۰۰	۴۰۰۰۰	۲۳۱۷۷۶
داروسازی	۰	۳۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۴۱۲۸	۴۲۰۰	۴۰۰۰۰	۱۵۱۳۲۸
بهداشت و تغذیه	۱۳۴۰	۳۰۰۰	۲۰۰۰۰	۶۷۲۰	۲۹۰۰	۴۰۰۰۰	۷۳۹۶۰
پرستاری و مامایی	۱۰۰۵	۶۰۰۰	۲۰۰۰۰	۶۰۷۲	۲۹۰۰	۴۰۰۰۰	۷۵۹۷۷
پرستاری و مامایی مراغه	۱۰۰۵	۰	۰	۲۱۴۸	۸۰۰	۴۰۰۰۰	۴۳۹۸۹
توانبخشی	۳۳۵	۰	۰	۶۷۲	۱۵۰۰	۴۰۰۰۰	۴۲۵۰۷
کتابخانه مرکزی	۵۳۶۰	۵۷۰۰۰	۸۰۰۰۰	۵۱۵۴۰	۵۷۳۰۰	۴۰۰۰۰	۱۰۱۱۲۰۰

جدول ۲

منابع مورد نیاز برای
مقاطع تحصیلی، دانشجویان
و اعضای هیئت علمی

محاسبه مجموعه مورد نیاز هر کتابخانه مستقل دانشگاهی بر مبنای فرمول زیر انجام می‌گیرد (تعاونی، ۱۳۸۱):

$$V = 2000D + 3000M + 335U + 12E + 10F + \text{مجموعه پایه}$$

در این فرمول:

F = تعداد اعضای هیئت علمی تمام وقت

E = تعداد کل دانشجویان تمام وقت

U = تعداد رشته‌های کارشناسی

M = تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد

D = تعداد رشته‌های سطح دکتری

V = تعداد کل مجموعه مورد نیاز کتابخانه

مجموعه پایه، رقمی ثابت و نمایانگر حداقل مجموعه‌ای است که باید همزمان با گشایش هر واحد دانشگاهی در کتابخانه آن موجود باشد. این رقم برای رشته‌های مختلف بدین شرح است: ادبیات و علوم انسانی ۴۸,۰۰۰ جلد، علوم اجتماعی ۴۰,۰۰۰ جلد، علوم پایه ۳۲,۰۰۰ جلد، فنی و مهندسی ۳۲,۰۰۰ جلد، پزشکی ۴۰,۰۰۰ جلد، هنر ۱۸,۰۰۰ جلد، و کشاورزی ۲۸,۰۰۰ جلد.

مجموعه پایه کتابخانه‌های مرکزی باید بین ۴۰ تا ۸۰ هزار جلد، بنا به نوع و زمینه فعالیت موضوعی، تعیین گردد که در این بررسی به دلیل اینکه بیشتر حجم مجموعه کتابخانه مرکزی را منابع لاتین تشکیل می‌دهد - که از هزینه بالایی نسبت به منابع فارسی برخوردارند - مجموعه پایه، ۴۰ هزار جلد منظور شده است.

در اینجا، به هرگونه ماده کتابخانه‌ای، اعم از فیلم، مجموعه اسلاید، نوار، نوار ویدئو، نرم‌افزار کامپیوتری، دیسک‌های نوری، و مانند آن «جلد» گفته می‌شود به شرط اینکه به نحوی آماده‌سازی و سازماندهی شده و در مجموعه کتابخانه قرار گرفته و استفاده از آنها برای مراجعان امکان‌پذیر باشد.

لازم است مجموعه کتابخانه پس از رسیدن به حد نصاب کل مجموعه در فرمول فوق، بنا به نوع و زمینه فعالیت موضوعی، بین ۲ تا ۶ درصد رشد سالانه داشته باشد (تعاونی، ۱۳۸۱).

در این جدول، میزان منابع موجود و مورد نیاز، بر اساس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی با هم مقایسه شده است. کل کتابخانه‌های دانشگاه ۹ درصد استاندارد را رعایت کرده‌اند.

جدول ۳

درصد منابع کتابخانه‌های
دانشگاه علوم پزشکی تبریز
براساس استاندارد کتابخانه‌های
دانشگاه‌های ایران

نام کتابخانه	کل منابع موجود	کل منابع مورد نیاز براساس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران	تفاوت	درصد
پزشکی	۱۲۸۳۹	۶۱۷۳۶۴	-۶۰۳۵۲۵	۳
پیراپزشکی	۶۶۸۰	۵۴۲۹۹	-۴۷۶۱۹	۱۲
دندانپزشکی	۸۴۹۵	۲۳۱۷۷۶	-۲۲۳۲۹۱	۴
داروسازی	۱۴۸۷۴	۱۵۱۳۲۸	-۱۳۶۴۵۴	۱۰
بهداشت و تغذیه	۹۵۶۴	۷۳۹۶۰	-۶۴۳۹۶	۱۲
پرستاری	۱۴۳۰۸	۷۵۹۷۷	-۶۱۶۶۹	۱۹
پرستاری واحد مراغه	۴۴۰۱	۴۳۹۸۹	-۳۹۵۸۸	۱۰
توانبخشی	۲۸۱۰	۴۲۵۰۷	-۳۹۶۹۷	۷
کتابخانه مرکزی	۱۰۰۷۵	۱۰۱۱۳۰۰	-۱۰۰۱۱۲۵	۱
کل کتابخانه‌های دانشگاه	۸۵۰۴۶	۲۳۰۲۴۰۰	-۲۲۱۷۳۵۴	۹

جدول ۴

میزان منابع برای سطوح
مختلف بر اساس استاندارد
ای.سی.آر.ال.

نام کتابخانه	رشته کارشناسی	رشته کارشناسی ارشد		دکتری حرفه‌ای	دکتری تخصصی	دانشجویان	اعضای هیئت علمی
		بدون سطوح بالاتر	با سطوح بالاتر				
پزشکی	۰	۳۶۰۰۰	۱۵۰۰۰	۱۲۰۰۰	۶۰۰۰۰	۲۵۴۵۵	۳۸۰۰۰
پیراپزشکی	۱۷۵۰	۶۰۰۰	۰	۰	۰	۸۲۸۰	۳۰۰۰
دندانپزشکی	۰	۰	۰	۶۰۰۰	۲۲۵۰۰۰	۵۹۷۰	۴۰۰۰
داروسازی	۰	۰	۰	۶۰۰۰	۱۲۵۰۰۰	۵۱۶۰	۴۲۰۰
بهداشت و تغذیه	۱۴۰۰	۰	۳۰۰۰	۰	۲۵۰۰۰	۸۴۰۰	۲۹۰۰
پرستاری و مامایی	۱۰۵۰	۶۰۰۰	۳۰۰۰	۰	۲۵۰۰۰	۷۵۹۰	۲۹۰۰
پرستاری و مامایی مراغه	۱۰۵۰	۰	۰	۰	۰	۲۷۳۰	۸۰۰
توانبخشی	۳۵۰	۰	۰	۰	۰	۸۴۰	۱۵۰۰
کتابخانه مرکزی	۵۶۰۰	۴۸۰۰۰	۲۱۰۰۰	۲۴۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۶۴۴۲۵	۵۷۳۰۰

- اندازه مجموعه کتابخانه دانشگاهی در این استاندارد براساس فرمول A محاسبه شده است. فرمول A از استانداردهای ای.سی.آر.ال. عبارت است از:
- مجموعه پایه ۸۵۰۰۰ جلد،
  - برای هر عضو هیئت علمی تمام وقت ۱۰۰ جلد،
  - برای هر دانشجوی تمام وقت ۱۵ جلد،
  - برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ۳۵۰ جلد،

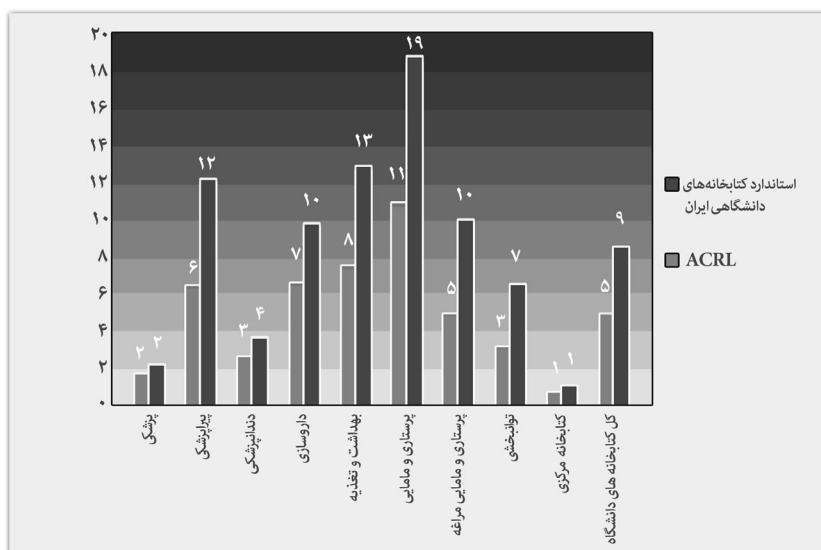
۵. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر ۶۰۰۰ جلد،
  ۶. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر ۳۰۰۰ جلد،
  ۷. برای رشته تحصیلی در سطح دکتری حرفه‌ای ۶۰۰۰ جلد،
  ۸. برای هر رشته تحصیلی در سطح دکتری تخصصی ۲۵،۰۰۰ جلد.
- کتابخانه‌ها باید بعد از تهیه میزان استاندارد، سالانه ۵ درصد رشد داشته باشند و در صورت کمبود نسبت به استاندارد این میزان باید بیشتر از ۵ درصد باشد (آ.سی.آر.ال، ۱۹۹۷).

نام کتابخانه	کل منابع موجود	کل منابع مورد نیاز بر اساس استاندارد ای.سی.آر.ال.	تفاوت	درصد
پزشکی	۱۳۸۳۹	۸۱۱۴۵۵	-۷۹۷۶۱۶	۲
پیراپزشکی	۶۶۸۰	۱۰۴۰۳۰	-۹۷۳۵۰	۶
دندانپزشکی	۸۴۹۵	۳۲۵۹۷۰	-۳۱۷۴۷۵	۳
داروسازی	۱۴۸۷۴	۲۲۵۳۶۰	-۲۱۰۴۸۶	۷
بهداشت و تغذیه	۹۵۶۴	۱۲۵۷۰۰	-۱۱۶۱۳۶	۸
پرستاری و ماما	۱۴۳۰۸	۱۳۰۵۴۰	-۱۱۶۲۳۲	۱۱
پرستاری و ماما	۴۴۰۱	۸۹۵۸۰	-۸۵۱۷۹	۵
تولبخشی	۲۸۱۰	۸۷۶۹۰	-۸۴۸۰	۳
کتابخانه مرکزی	۱۰۰۷۵	۱۳۰۵۳۲۵	-۱۲۹۵۰۵۰	۱
کل کتابخانه‌های دانشگاه	۸۵۰۴۶	۳۲۰۵۶۵۰	-۳۱۲۰۶۰۴	۵

جدول ۵

درصد منابع کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تبریز بر اساس استاندارد ای.سی.آر.ال.

در این جدول میزان منابع موجود کتابخانه‌های دانشگاه با میزان مورد نیاز بر اساس استاندارد ای.سی.آر.ال. مقایسه شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که کل کتابخانه‌های دانشگاه ۵ درصد استاندارد را رعایت کرده‌اند.

مُودار ۱

درصد فراوانی منابع بر اساس دو استاندارد

در نمودار ۱ میزان منابع کتابخانه‌های دانشگاه به صورت مقایسه درصدی استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاه ایران و ای.سی.آر.ال. بیان شده است. در جدول ۵، کتابخانه پرستاری و مامایی با ۱۹ درصد استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و ۱۱ درصد استاندارد ای.سی.آر.ال. موقعیت مناسب‌تری را دارا می‌باشد. کتابخانه مرکزی با ۱ درصد و کتابخانه پزشکی با ۲ درصد استاندارد کمترین مطابقت با استانداردها را دارد (دلیل تفاوت در اندازه نمودارهای هم عدد، گرد شدن این اعداد است ولی در نمودار نمایش داده شده است). همچنین، کل کتابخانه‌های دانشگاه ۱۳۰۰ عنوان مجله دارند که مطابق استاندارد باید ۳۶۹۵ مجله جاری داشته باشند و ۲۳۹۴ مجله کمبود دارند. در مقایسه با استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، کتابخانه مرکزی ۲۴ درصد استاندارد و کل دانشگاه ۳۵ درصد استاندارد را داراست. دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال ۲۰۰۷، حدود ۲۵۰۰ عنوان مجله را از کار گزارهای مختلف به شکل پیوسته مشترک بوده است که با احتساب آن ۱۰۲ درصد استاندارد را در بر می‌گیرد.

بحث

مطالعه این نتایج و همچنین مطالعه نتایج مشابه دیگر نشان می‌دهد که دانشگاه علوم پزشکی تبریز به عنوان یک دانشگاه بزرگ و مطرح ایران، در مقایسه با سایر کتابخانه‌های کشور، موقعیت مناسبی ندارد. همچنین، در تحقیقات اخیر (حقیقی، ۱۳۸۴) نیز تعداد کتاب‌های این دانشگاه ۲۴،۵۴۰ جلد ذکر شده است در حالی که، همین تعداد برای دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۵۴،۱۱۱ جلد و برای دانشگاه علوم پزشکی اصفهان ۵۵،۴۶۰ جلد، و برای علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی همدان ۶۵،۰۴۰ جلد کتاب ذکر گردیده است و حتی برای کتابخانه‌هایی مانند علوم پزشکی و خدمات پزشکی و درمانی کرمانشاه ۵۹،۵۸۱ کتاب ذکر شده است و میزان منابع دانشگاه علوم پزشکی تبریز مشابه دانشگاه‌های علوم پزشکی ارومیه با ۲۰،۹۷۰ جلد، کرمان با ۲۴،۷۱۶ جلد، و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی زاهدان ۲۷،۶۹۰ جلد کتاب، ذکر شده است. البته این تعداد برای دانشگاه‌های غیر پزشکی خیلی زیاد ذکر شده است. برای نمونه، میزان کتاب برای دانشگاه اصفهان ۱۳۱،۶۰۰ جلد، دانشگاه شهید بهشتی ۳۳۳،۰۱۰ جلد، و دانشگاه تهران ۵۲۳،۰۰۰ جلد کتاب ذکر شده است. همچنین، منابع کتابخانه دانشگاهی ایران، در مقایسه با آمار ایالات متحده بسیار ناچیز است؛ کتابخانه‌های دانشگاهی آنها از ۶۵،۲۹۵ جلد برای دانشکده‌های کمتر از ۱۵۰۰ دانشجو تا ۹۰۹،۶۵۵ جلد برای دانشکده‌های بیش از ۵ هزار دانشجو در نوسان است که نسبت به استاندارد تعدادی از کتابخانه‌ها در وضع مطلوبی قرار

ندارند و میانگین منابع برای هر کتابخانه ۲۳۵,۰۷۳ جلد است. همچنین، امروزه، در زمینه تهیه منابع چاپی، وجود منابع الکترونیکی را دلیلی بر کاهش هزینه‌های خرید منابع چاپی ذکر می‌کنند که نمونه آن حذف خرید مجلات چاپی است و اینکه با توجه به گستردگی منابع اطلاعاتی الکترونیکی و قابلیت‌های آن، استفاده از منابع چاپی به مراتب کمتر می‌شود و لزومی به ارزیابی آنها نیست. در پاسخ باید ذکر کرد که مرور تحقیقات در زمینه‌های مختلف مانند، تحلیل استنادی پایان‌نامه‌ها و بررسی الگوی رفتاری پژوهشگران (تصویری قمصری و جهان نما، ۱۳۸۳)، رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی (شیردل، ۱۳۸۵)، روش‌های توسعه منابع اطلاعاتی الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال (ماهرالنفش، ۱۳۸۳)، و میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی از منابع چاپی و الکترونیکی و اهمیت آنها (جوکار و دهقانی، ۱۳۸۵) نشان از استفاده زیاد از این منابع در آموزش و پژوهش دارد و ضرورت تهیه منابع چاپی در کتابخانه‌ها، حتی بیشتر شده است. از این رو، وجود منابع پیوسته نباید موجب نادیده گرفتن نقش کتابخانه‌ها و منابع چاپی شود. چون کتابخانه‌ها چیزی بیشتر از مجموعه‌ای از اطلاعات هستند و به همین سبب نمی‌توان انتظار داشت که با الکترونیکی شدن اطلاعات، کارکردهای کتابخانه‌ها از میان بروند، الکترونیکی شدن منابع فقط موجب تغییر نقش کتابخانه‌ها و پیچیده‌تر شدن آن شده است و از این گذشته، منابع الکترونیکی بیشتر به‌عنوان مکمل منابع چاپی شناخته می‌شوند (یمین فیروز و داویرناه، ۱۳۸۳). لذا توجه به ارزیابی منابع چاپی هنوز جایگاه خود را حفظ کرده است.

همچنین، ارزیابی وضعیت منابع پیوسته کتابخانه نیازمند توجه به سه عامل است که می‌توان از آنها به منزله معیارهای ارزشیابی نظام‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی استفاده کرد: (۱) مربوط بودن، (۲) در اختیار بودن، و (۳) دسترس‌پذیر بودن (پائو، ۱۳۷۸).

بدون توجه به این سه عامل، شمارش منابع پیوسته به‌عنوان منابع تحت مالکیت کتابخانه غیرعلمی است. امروزه، آرشوسازی منابع پیوسته یکی از راهکارها در جهان برای رسیدن به این اهداف است. همچنین، در سال ۱۹۹۳ کمتر از ۲۵۰ مجله الکترونیکی در اینترنت وجود داشته است که این تعداد در سال ۱۹۹۷ به حدود ۳۵۰۰ نشریه رسیده است. و در مورد مجلات رایگان پیوسته نیز، در حالی که، در سال ۱۹۹۷ حدود ۷۰ درصد نشریه‌های الکترونیکی رایگان بوده‌اند؛ این میزان به ۲۵ درصد در سال ۲۰۰۳ کاهش یافته است (جمال مهموئی و همکاران، ۱۳۸۵). از این رو نباید به امر مجلات پیوسته و مجلات رایگان که در زمینه پزشکی بسیار زیاد است متکی بود. همچنین، در زمینه مجلات چاپی و الکترونیکی باید ذکر گردد که به دلیل تجاری شدن امر انتشار مجلات در جهان، به‌طور متوسط، بین ۱۵ تا ۲۰ درصد افزایش سالیانه از اوایل دهه ۱۹۸۰ وجود داشته است؛ با وجود

آنکه در آن سال‌ها نرخ تورم در کشورهای تولیدکننده ۵ درصد بوده است. کتابخانه‌های آکادمیک همگی (اعم از کشورهای تولیدکننده، و واردکننده) از چنین افزایش قیمتی تأثیر پذیرفتند (پرتو، ۱۳۷۳) که با وجود افزایش ۲۶۰ درصدی هزینه اختصاص یافته به نشریه‌ها در کتابخانه‌ها، در فاصله سال‌های ۱۹۸۶ تا ۲۰۰۳، میزان منابع اشتراک شده کاهش نشان می‌دهد (آر.ار.ال، ۲۰۰۳). از این رو، توجه به مسائل آرشیوسازی منابع پیوسته در جهان قوت یافته است (منرهایم، ۱۳۸۱؛ کانی، ۱۳۷۸؛ گاتین بای، ۱۳۸۵).

آخرین مورد در زمینه منابع پیوسته، توجه به مسئله انتخاب منابع و تغییر نگرش در مراحل این کار و لزوم همگام شدن کتابداران با تحولات جدید است. انتخاب کتاب و مجلات و سفارش آنها مستلزم، مطابقت منابع سفارشی با مجموعه کتابخانه و مجموعه در دسترس سفارش است تا سفارش تکراری صورت نگیرد. این امر در زمینه منابع پیوسته نیز باید صورت گیرد و قبل از انتخاب منابع چاپی و الکترونیکی، باید جست‌وجوی کتابشناختی کاملی صورت گیرد تا در مورد دسترسی و یا عدم دسترسی پیوسته منابع اطمینان حاصل شود و در مورد اینکه به چه شکلی در دسترس استفاده‌کنندگان قرار گیرد، و از لحاظ استفاده، هزینه، روزآمدی، و دسترس پذیری کدام شکل بهتر است تصمیم‌گیری شود. این کار از خرید بسیاری از منابعی که به صورت پیوسته وجود دارند، می‌کاهد. اولین گام در این زمینه، تخصصی شدن فراهم‌آوری و سفارش منابع و ایجاد یک مرکز برای این کار در کتابخانه مرکزی هر دانشگاه است. با توجه به مسائل بحث شده، امروزه، کتابخانه‌ها در زمینه مجموعه‌سازی با چالش بزرگی روبه‌رو هستند که مدیریت غیر تخصصی آن در طولانی مدت می‌تواند کتابخانه‌ها را از رده خارج نماید. عدم توجه به مسئله آرشیوسازی منابع پیوسته، حذف خرید مجلات چاپی، کمبود بسیار زیاد منابع نسبت به استانداردها و عدم سازماندهی مناسب برخی اسناد مهم مانند پایان‌نامه‌ها، کتابخانه‌ها را در طولانی مدت با مشکلات بسیار زیادی روبه‌رو خواهد کرد. کتابخانه دانشگاهی قلب دانشگاه و مهم‌ترین پایگاه اطلاع‌رسانی علمی، آموزشی، و پژوهشی محسوب می‌شود. مراعات کردن استانداردهای این کتابخانه‌ها راه مطمئنی جهت کاستن از هزینه‌ها، جلوگیری از اتلاف نیروی انسانی و ارتقای سطح خدمات به مراجعان است. مراعات کردن استانداردها دو اصل مهم سازگاری سیستم‌ها و اشتراک منابع را تحقق می‌بخشد که زیر بنای نوین کتابخانه‌های با کیفیت بالا محسوب می‌شود (تعاونی، ۱۳۸۱).

منابع

آزاده، فریدون (۱۳۸۰). «کتابخانه‌های پزشکی کشور و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران»، در: اسدی کرگانی، فاطمه. *بهره‌وری در کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: نشر کتابدار، ۱۸۷-۱۹۵.

- پائو، میراندلی (۱۳۷۸). *مفاهیم بازیابی اطلاعات*. ترجمه اسدالله آزاد، رحمت‌الله فتاحی. مشهد: دانشگاه فردوسی، ۳۹۶-۳۹۸.
- پرتو، بابک (۱۳۷۳). «کتابخانه‌های آکادمیک: مصرف‌کنندگان اطلاعات توصیه‌هایی جهت اتخاذ خط‌مشی». *اطلاعرسانی*، ۱۰ (۴): ۶۴-۷۳.
- تصویری قمصری، فاطمه؛ جهان‌نما، محمدرضا (۱۳۸۳). «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی». *فصلنامه کتاب*، ۱۷ (۳): ۷۵-۸۸.
- تعاونی، شیرین (۱۳۸۱). *استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱-۴۵.
- جمالی مهموئی، حمیدرضا؛ وکیلی مفرد، حسین؛ اسدی، سعید (۱۳۸۵). «مجلات علمی دسترسی آزاد و الگوهای مالی نشر آنها». *کتابداری و اطلاعرسانی*، ۹ (۲): ۱۱-۳۴.
- جوکار، عبدالرسول؛ دهقانی، لیلیا (۱۳۸۵). «بررسی میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه‌های فردوسی مشهد، شهید چمران اهواز، تهران، اصفهان و شیراز از مجلات الکترونیکی در مقایسه با مجلات چاپی». *مجله مطالعات تربیتی و روان‌شناسی*، ۷ (۱): ۸۳-۸۷.
- حقیقی، محمود (۱۳۷۲). «ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران». *پیام کتابخانه*، ۳ (۱): ۱۸-۳۶.
- _____ (۱۳۸۴). «کتابخانه‌های دانشگاهی»، در: *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاعرسانی*. ج. ۲. زیر نظر فریبرز خسروی. تهران: مرکز اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: ۱۸-۳۶.
- رمزجویان، مهرناز (۱۳۸۵). «نقش کتابخانه‌های تخصصی در سازمانها». *نما، مجله الکترونیکی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران*. ۶ (۱). بازیابی ۳ مرداد ۱۳۸۷، از:
<http://www.irandoc.ac.ir/data/e-j/vol6/htm>
- رئیس، پوران؛ ابراهیمی، عزت (۱۳۸۶). «میزان رضایت استفاده‌کنندگان از کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی ایران در رابطه با منابع موجود و خدمات ارائه شده سال ۱۳۸۳». *کتابداری و اطلاعرسانی*، ۱۰ (۱): ۶۴-۷۳.
- شیردل، فریبا (۱۳۸۵). «مطالعه تطبیقی میزان رضایت اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی از شبکه‌های اطلاعرسانی این دانشکده‌ها». *فصلنامه کتاب*، ۱۷ (۱): ۲۰۱-۲۲۰.
- علیدوستی، سیروس (۱۳۸۵). «عوامل موفقیت اشتراک منابع در کتابخانه‌های وزارت علوم و تحقیقات و فناوری». *کتابداری و اطلاعرسانی*، ۳۵ (۳): ۳۹-۶۶.
- کانی، تری (۱۳۷۸). «عصر تاریک دیجیتال چالش حفاظت از اطلاعات الکترونیکی». ترجمه کیوان کوشا. در: *گزیده مقالات ایفلا ۹۷ (دانمارک ۳۱ اوت ۵ سپتامبر ۱۹۹۷)*. زیر نظر عباس حری. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: ۲۵۰-۲۶۷.

گاتین بای، پم (۱۳۸۵). «گردآوری و مدیریت منابع وب برای دسترسی بلندمدت: نقش کتابخانه ملی استرالیا در فعالیتهای ICABS». ترجمه فرزانه شادان پور. در: *گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۴* (۲۲-۲۷ اوت). زیر نظر فریبرز خسروی، ویراستار سیمین نیازی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: ۳۶۰-۳۶۷.

گاردنر، ریچارد آر (۱۳۷۹). *مجموعه‌سازی (پیدایش، گزینش و گسترش مواد کتابخانه‌ای)*. ترجمه اسدالله آزاد. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی: ۳۳۰.

لینچ، بیورلی (۱۳۷۶). «تحقیق بنیانی برای تدوین استانداردهای ویژه کتابخانه‌ها». ترجمه محمدحسین دیانی. در: *گزیده مقالات ایفلا ۹۶ (چین ۳۱-۲۵ اوت ۱۹۹۶)*. زیر نظر عباس حری؛ به همت تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: ۱۷۲-۱۷۸.

ماهرالنقش، بابک (۱۳۸۵). «بررسی روشهای توسعه منابع اطلاعاتی الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال شهر تهران». *فصلنامه کتاب*، ۷ (۲): ۷۹-۸۵.

مرادمنند، علی (۱۳۸۳). «ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاه شهید چمران اهواز بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی». *فصلنامه کتاب*، ۱۵ (۲): ۱۳-۲۶.

منراهیم، یوهان (۱۳۸۱). «وب، میراث رقمی: وظایف جامعه کتابداری در نگهداری منابع رقمی». ترجمه علیرضا بهمن‌آبادی. در: *گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۰ بیت‌المقدس (۱۳-۱۷ اوت ۲۰۰۰)*. زیر نظر فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: ۸۷-۹۸.

منفرد، الهه (۱۳۷۳). «منابع کتابخانه‌های پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و مقایسه آن با روند رشد تعداد دانشجویان». *فصلنامه کتاب*، ۵ (۳ و ۴): ۵۲-۶۴.

یمین فیروز، موسی؛ داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۳). «بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد از اینترنت». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۲): ۴۵-۶۴.

ACRL(1997). "Standard for college libraries". from: <http://dise.biblioteca.udem.edu.mx/recursos2/Standards%20ACRL%201995.pdf>

ALA (2003). "ALA Standards Manual". from: <http://www.ala.org/ala/professionalresources/guidelines/standardsmanual/manual.cfm>

ARL (2003). *ARL Statistics 2002-03, Monograph and Serial Costs in ARL Libraries 1986 - 2003*. Washington, D.C: Association of Research Libraries. from: <http://www.arl.org/stats/arlstat/graphs/2003/monser03.pdf>

Schmitt, C. M. ... [et al] (2007). "Documentation for the Academic Library Survey (ALS) Data File: Fiscal Year 2004 (Public Use)". (NCES 2007-343). U.S. Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics. from: http://eric.ed.gov/ERIC-Docs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/29/e3/9e.pdf